

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Zbornik radova posvećen akademiku Alojzu Bencu.

Čović, Borivoj

1991

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/86e90245-aeec-4ea6-996e-76cd89ebb7fd>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

UDC 903.2/.5"637/638"(497.1)+572"653"(497.1)(082)

UDC Benac A. +012+937/938+807.5(082)

YU ISBN 86-7123-032-5

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

POSEBNA IZDANJA
KNJIGA XCV

ODJELJENJE DRUŠTVENIH NAUKA
KNJIGA 27

ZBORNİK RADOVA
POSVEĆENIH AKADEMIKU
ALOJZU BENCU

Redakcioni odbor

Edina Alirejsović, Borivoj Čović, Milorad Ekmečić, Desanka Kovačević-Kojić

Glavni urednik

Borivoj Čović,

redovni član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

SARAJEVO 1991.

ANTROPOMORFNE, ZOOMORFNE I ORNITOMORFNE FIGURE NA BASARABI KERAMICI

NIKOLA TASIĆ

Balkanološki institut SANU, Beograd

Apstrakt. Basarabi keramika je zahvatila veliko prostranstvo u praistorijskoj keramičkoj proizvodnji. Susrećemo je na prostoru od Dnjepra i južnoruskih stepa na istoku, pa sve do alpske zone na zapadu. Jezgro ove keramike treba tražiti u južnokarpatzskoj zoni i rumunskom i srpskom Podunavlju. Antropomorfna, zoomorfna i ornitomorfna ornamentika je hronološki ograničena pojava koja je na Gradini kod Bosuta jasno stratigrafski određena, tako da omogućava povezivanje brojnih kultura u jedan vremenski horizont.

Malo je koja pojava u praistorijskoj keramičkoj proizvodnji zahvatila tako veliko prostranstvo kao što je to slučaj sa Basarabi keramikom. Kao specifičnu, hronološki ograničenog trajanja i stilski jasno definisanu, nju srećemo na prostoru od Dnjepra i južnoruskih stepa na istoku, pa do alpske zone na zapadu — od Ljubimovke, Žabotina, Usta-Kamenske do Frögga, Postele, Kleinklein-a i Soprona¹. To je keramika ukrašavana karakterističnim pečatnim »S« motivima, tekućom spiralom ili njenim derivatom, ponekad sa belom inkrustacijom. Veliki prostor i različit kontekst u kome se pojavljuje, razlog je da se ona ne smatra jedinstvenom kulturom već pre stilom, odnosno »modom« koja je bila prihvaćena u raznim regijama i u okviru različitih kultura. Tako se može protumačiti i njena pojava u okviru bosutske kulture

¹ Kao osnovnu literaturu za Basarabi keramiku navodimo: A. Vulpe, *Zum mittleren Hallstattzeit in Rumänien* (Die Basarabi-Kultur), Dacia IX, 1965, 105 i d.; D. Berciu — E. Comşa, *Sapăturile arheologice de la Balta Verde si Gogoşu*, Materiale şi cercetări arheologice II, 1956; V. Dumitrescu, *La nécropole tumulaire du premier âge du fer de Basarabi (Dép. de Dolj, Olténie)*, Dacia XII, 1968, 177 i d.; N. Tasić, *The Bosut Group of the Basarabi Complex and »Thraco-Cimmerian« Finds in Yugoslav Region along the Danube in the Central Balkans*, Balcanica II, 1971, 27 i d.; B. Hänsel, *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*, Bonn 1976, 165 i d.; A. Vulpe, *Zur Entstehung der geto-dakischen Zivilization*, Die Basarabi-Kultur, Dacia XXX/1—2, 1986, 49 i d.

jugoslovenskog Podunavlja. U tumačenju njene geneze i prostora na kome se ona formira, može se prihvatiti mišljenje da je postojao jedan jak primarni centar iz koga se ona, kao prihvaćen stil ukrašavanja, brzo proširila i prema istoku i prema zapadu. Iz vrlo iscrpnog popisa nalaza i nalazišta sa Basarabi keramikom, koji je dao A. Vulpe² (blizu 220 nalazišta kojima bi u ovom trenutku dodali još oko 30 novootkrivenih iz Srbije), može se zaključiti da bi jezgro ove keramike trebalo tražiti u južnokarpatskoj zoni i rumunskom i srpskom Podunavlju.

Obradi figuralne ornamentike pri ukrašavanju posuda Basarabi stila prilazimo iz dva razloga. Prvo, jer se radi o jednoj potpuno novoj pojavi na keramici u kulturama starijeg gvozdenog doba i drugo, što je antropomorfna, zoomorfna i ornitomorfna ornamentika hronološki ograničena pojava koja je na Gradini kod Bosuta jasno stratigrafski određena³. Ona nam omogućava da na prostoru na kome se pojavljuje povežemo brojne kulture u jedan vremenski horizont.

Stilska odlika Basarabi keramike je njena ornamentika: nova u odnosu na kulture koje još prethode i reklo bi se kanonizirana na celom prostoru na kome se sreće. To jedinstvo stila, bez obzira da li se radi o nalazištima u Rumuniji, jugoslovenskom Podunavlju ili onih sasvim na zapadu u Mađarskoj ili istočnoj Austriji, potvrđuje i pojava antropomorfnih, zoomorfnih ili ornitomorfnih predstava na keramici. Iz analize koju ćemo ovde izvršiti biće sasvim jasno da se ne radi o slučajnim, sličnim pojavama već da figuralne predstave čine deo jednog idejnog koncepta, zasnovanog na značaju predstavljenih životinja i ptica u životu i kultu ljudi toga vremena. Tu je i ista tehnika »graviranja« figura i isti položaj na sudovima na kojima se ovi ukrasi sreću. Sve to čini da ovu pojavu treba posmatrati u jednom kulturnom horizontu i vremenski ograničenom periodu.

Na prostoru na kome se sreće Basarabi keramika sa figuralnim predstavama izdvajaju se tri regionalne celine. Jednu čine nalazišta u rumunskom Podunavlju (Basarabi, Poiana, Bistret)⁴, drugu u Sremu (Bosut)⁵ i, najzad treću, na krajnjem severozapadu sa dva nalazišta u okolini Soprona (Burgstall i Warischberg)⁶. Na celim i fragmentovanim posudama nalaze se prikazane ljudske figure, životinje i ptice. Po pravilu rađene su u tehnici urezivanja, često dosta stilizovane, komponovane od geometrijskih motiva: šrafiranih trouglova ili rombova. Pored statičnih, pojedinačnih figura sreće se i predstava neke vrste »žanr« scena, zatim životinja u pokretu ili ptica u letu. Na ovom prostoru, po prvi put, srećemo se sa prikazivanjem ljudske i životinjske figure u pokretu ili organizovane u smišljenim kompozicijama.

² A. Vulpe, *Dacia* XXX/1—2, 1986, 51—68, Abb. 19.

³ N. Tasić, *Stratigrafski i relativnohronološki odnosi Gomolave kod Hrkovaca i Gradine na Bosutu*, Rad vojvodanskih muzeja 30, 1987, 86—88, sl. 2.

⁴ V. Dumitrescu, *Dacia* XII, 1968, 230 i d.; A. Vulpe, *Dacia* XXX/1-2, 1986, 52, 54.

⁵ D. Popović, *Keramika starijeg gvozdenog doba u Sremu*, Beograd 1981, 11 i d.

⁶ E. Patek, *Die Beziehungen zwischen Transdanubien und dem jugoslawischen Donaugebiet in der Frühisenzeit*, Materijali XIX (Simpozium u Novom Sadu), 1981, 189 i d. Taf. 2 i 3.

Ljudska figura je prikazana na keramici samo na nalazištima kod Soprona. Međutim, kako će analiza pokazati, ona se nalazi u kombinaciji sa predstavama ptica (barske ptice?) koje su slične sa prikazom ptica na drugim nalazištima na kojima se sreće Basarabi keramika (Bosut). Keramika iz Soprona potiče iz tumula i s obzirom na motive i scene koje su na njoj prikazane nesumnjivo pripada grupi sakralnih priloga. Ovde se pre svega misli na tri nalaza ove vrste: scenu žene sa pticama (tumul 170 iz 1973, Sopron-Burgstall), scenu sa dve figure i dve ptice (Sopron, bez podataka) i scenu sa dve figure koje prinose životinju na žrtvu (Sopron-Warischberg,umul 3). Pored njih značajna su još dva nalaza: jedan fragmenat na kome je prikazana ljudska figura na konju (Sopron-Burgstall,umul 80), i drugi, na kome je prikazana stilizovana ženska figura u stavu adoracije (Sopron-Burgstall,umul 2)⁷. Prikazivanje figure na ovoj keramici je realistično, uprkos stilizaciji koja se oslanja na geometrijske motive (Sl. 17). Na fragmentima posuda gde je predstavljen friz od dve antropomorfne i dve ornitomorfne figure ljudske predstave su prikazane šrafiranim trouglom (žena) i nepravilnim pravougaonikom (muškarac). I na drugim nalazima ljudska (ženska?) figura se prikazuje na sličan način: ravnokraki trougao koji deluje kao neka vrsta haljine (Sl. 2). To se posebno odnosi na scenu »žena koja hrani ili doziva ptice«, gde je cela kompozicija rađena od šrafiranih trouglova (Sl. 17). Od ovog načina prikazivanja ljudske figure odstupa jedino fragmenat sa predstavom konja i konjanika, gde je na realistički način, ali nevesto, tako da deluje kao savremeni dečiji crtež, prikazan konjanik koji drži uzde u rukama (Sl. 9). Na pitanje povezivanja nalaza sa figuralnim motivima na keramici iz Soprona sa Basarabi keramikom vratićemo se u kasnijem izlaganju.

Pored ljudske figure, znatno je češće i rasprostranjenije predstavljanje *životinjske figure* na keramici. Nju srećemo i na nalazištima u centru Basarabi stila u Rumuniji, na bosutskoj Gradini u Sremu i na pomenutim nalazištima kod Soprona (Warischberg i Burgstall). Način prikazivanja, tehnika i stil su gotovo identični, bez obzira sa koga područja potiče nalaz. Telo figure sastavljeno je od dva trougla koji se temenom dodiruju; noge se prikazuju paralelnim linijama a glava sa dve ili tri uporedne crte. Od detalja jedino se na nekim nalazima rep prikazuje sa više realizma. U ovim figurama većina istraživača prepoznaje konja, mada se neke tumače i kao predstave jelena. Čini se da je ispravnije ovo prvo mišljenje po kome se radi o predstavama konja (Sl. 12—13). Iznenaduje neverovatna sličnost u načinu prikazivanja životinjske figure, u ovom slučaju konja, bez obzira da li se tu radi o nalazima u rumunskom Podunavlju ili onih u severozapadnoj Mađarskoj. Posebna sličnost se zapaža između nalaza sa bosutske Gradine i onih iz okoline Soprona. Na nalazištu kod Bosuta u sloju koji je dobro stratigrafski opredeljen u okviru evolucije Bosut-Basarabi kompleksa, nađeno je više fragmenata sa predstavom konja (Sl. 5, 6, 10). Gotovo po pravilu figura se nalazi na širokom skoro horizontalnom obodu posude. Okolnost da su otkriveni samo fragmenti

⁷ *Ibid*, T. 2/4, 5, 7.

posuda nije sasvim izvesno da li se radi o pojedinačnim figurama ili o frizu koji je išao oko oboda. Na ovu drugu pretpostavku navodi nas nalaz pehara iz groba 1, tumula III iz Basarabi-a (Sl. 4) na čijoj se nozi nalazi friz od četiri (peta je oštećena) figure konja, od kojih su neke vrlo slične nalazima iz Bosuta ili Soprona⁸. Za ovaj pehar karakteristično je što je jedan konj prikazan sa povijenim nogama u kolenima tako da ostavlja utisak kao da je konj u trku (Sl. 14). Ako je ovaj zaključak tačan, onda bismo se po prvi put u praistorijskoj umetnosti ovih oblasti sreli sa predstavom figure u pokretu. Izvesna odstupanja u prikazivanju figure konja između nalaza iz Soprona sa jedne i ostalih nalazišta sa druge strane postoje u prikazivanju repa kod konja. Za razliku od nalaza u Rumuniji i Srbiji (Poiana, Basarabi, Bosut), gde je ovaj detalj naznačen samo urezima na figurama, rep iz Soprona se prikazuje sa više detalja i realistički, kako je to napred istaknuto (Sl. 12—13).

Treću grupu predstava na keramici Basarabi stila čine *ornitomorfne figure*. Kako se radi o stilizovanim predstavama teško je odrediti koju vrstu ptica one predstavljaju. Utisak je da se radi o barskim pticama sa izduženim vratom i dugačkim kljunom (roda, čaplja) i o domaćim pernatim životinjama (plovka, kokoš ili ćurka). Prvu grupu čine figure na keramici iz Soprona. Pored napred analiziranih kompozicija »žena koja hrani kokoške« i fragmenat sa frizom od dve antropomorfne i dve ornitomorfne figure, postoje još dve kompozicije i to: jedna, gde je prikazana ptica sa dugačkim vratom (guska?), zajedno sa predstavom dve kolibe (?) i druga, sa dve ptice na vrhu trougla (kolibe) i još jednim trouglom, koji je na isti način predstavljen, sa volutama kao i na prvoj kompoziciji (Sl. 15—16). Najzad, iz Soprona (Burgstall) je još jedna predstava ptice sa dugačkim kljunom, verovatno roda ili čaplja (Sl. 19). Na bosutskoj Gradini nađeno je više fragmenata na kojima su prikazane barske ptice na sličan način kao i one iz Soprona. Na donjem delu noge jednog pehara, slično kao i na napred pomenutom peharu iz Basarabi-ja, nalaze se dve naspramno postavljene figure barskih ptica (Sl. 3). One su jedino, nasuprot svih ostalih urezanih predstava, rađene u duboreznoj tehnici sa dubljim nanosom bele inkrustacije⁹. Rep ovih ptica je povijen u volutu koja je jedno od osnovnih obeležja stila Basarabi keramike na širem prostoru (Sopron, Popesti). Na vratu jedne druge posude se nalazi po obliku slična predstava ptice, kao i na jednom fragmentu ravnog oboda plitke zdele na kojoj je rep nešto drugačije predstavljen (Sl. 20—21). U Srbiji južno od Save i Dunava poznat je samo jedan fragmenat sa ornitomorfnom predstavom¹⁰. To je fragmenat skoro horizontalno profilisanog oboda suda, na kome je prikazana pernata životinja (pile?) u trku, sa nalazišta An kod Svojnova (Svetozarevo). Predstava ptica na Basarabi keramici na rumunskim nalazištima je još više stilizovana. To se naročito odnosi na fragmente posuda sa nala-

⁸ V. Dumitrescu, Dacia XII, 1968, Fig. 31.

⁹ Nepublikovan nalaz (Sl. 3).

¹⁰ M. Stojić, *Gvozdeno doba u basenu Velike Morave*, Beograd 1986, T. XI, 14.

zišta Popești-Novaci, Iernut i Bistreț¹¹. Sa izuzetkom fragmenta sa ovog poslednjeg nalazišta, gde je ptica na visokoj nozi prikazana u kombinaciji sa šrafiranim trouglovima, nalazi iz Popești i Iernut-a prikazuju ptice sa izduženim, povijenim vratom (Sl. 22—24). Grupa od pet takvih predstava na vratu jedne posude ostavlja utisak kao da se radi o jatu u letu (Sl. 23).

I pored izvesnih stilskih razlika koje se zapažaju u načinu prikazivanja ptica na području na kome se nalazi Basarabi keramika, postoje i neke zajedničke karakteristike. To je, pre svega, motiv barskih ptica na visokom trougaonom postamentu (Sopron, Bosut, Popești), zatim rep povijen u volutu i način prikazivanja glave i kljuna ptice. Najzad valja pomenuti da se figure najčešće nalaze na horizontalno profilisanom obodu zdela, jednog od najčešćih oblika posuda na nalazištima ovog kulturnog kruga. On je, po pravilu, uvek bogato ukrašavan, bilo da su to poznati motivi ove kulture: tekuća »S« spirala, venac od utisnutog »S« ornamenta, obične šrafirane trahe, ili figuralne predstave životinja i ptica.

*

Na početku ovog priloga ukazali smo na značaj keramike ukrašavane figuralnim motivima za postavljanje relativno hronoloških odnosa grupa gvođenog doba na širem geografskom prostoru istočne Evrope i karpatsko-podunavsko-balkanske regije. Nesumnjivo da su nalazi sa nalazišta Gradina na Bosutu kod Batrovaca (Šid) najznačajniji u ovom smislu. Za razliku od Soprona, najbogatijeg nalazišta u broju nađenih celih i fragmentovanih posuda na kojima se nalaze figuralne predstave i Basarabi-a po kome je ceo stil dobio ime, Gradina na Bosutu je jedino višeslojno naselje sa koga potiče jasno stratificirana keramika sa ovom vrstom materijala. Sopron i Basarabi su nekropole sa grobovima u tumulima. Dobra analiza keramičkog materijala u kulturnom sloju Gradine na Bosutu, od koga na horizonte starijeg gvođenog doba pripada raspon od 82,23 m do 86,06 m, (ukupno 3,13 m) pokazuje da se Basarabi keramika, a posebno ona ukrašavana figuralnim motivima, nalazi samo između 2,30 i 2,90 m relativne dubine. Ovaj deo sloja smo označili kao srednju fazu bosutske kulture (Bosut II, odnosno Bosut IIIb, podele P. Medović — D. Popović)¹². U prvoj fazi kulture, koju karakteriše materijal horizonta Kalakača-Gomolava VIa (grupna grobnica) — Šarengrad (ostava), ova keramika potpuno nedostaje. Nje nema ni u najmlađoj, trećoj fazi ove kulture koju smo obeležili kao fazu kanelovane keramike (Bosut II, odnosno Bosut IIIb). Ovi podaci nam omogućuju da čitav horizont

¹¹ V. Dumitrescu, Dacia XII, 1968, Fig. 36/1; A. Vulpe, Dacia XXX/1-2, 1986, Abb. 11/5; 12/1.

¹² Za podelu bosutske kulture up.: *Praistorija Vojvodine* (B. Brukner — B. Jovanović — N. Tasić), Novi Sad 1974, 258 i d.; N. Tasić, *Rad vojvodanskih muzeja* 30, 1987, 86 i d. P. Medović, *Naselja starijeg gvođenog doba u jugoslovenskom Podunavlju*, Beograd 1978, 13 i d.; D. Popović, *Op. cit.*, 21 i d.

sa Basarabi keramikom i figuralnom ornamentikom odredimo u vreme druge faze razvoja bosutske kulture. U njoj se Basarabi keramika pojavljuje kao stran elemenat, ali koji je brzo i rado prihvaćen od autohtonog stanovništva, tako da u ovoj fazi ona potpuno potiskuje raniji način ukrašavanja (urezane linije, girland motivi, jelova grančica i sl.). Pretpostavljamo da je on nastao u srpsko-rumunskom Podunavlju i južnokarpatskoj zoni. Može li se on povezati sa širenjem Kimeraca u Panonskoj niziji i na Balkanu, pitanje je koje se vezuje i za apsolutnu hronologiju ove keramičke vrste i za pojavu tzv. konjaničkih rekvizita u prvoj polovini I milenijuma na ovim prostorima. Izvesni nesporednosti u rešavanju odnosa tzv. »kimerskih nalaza« i podunavskih kultura, uključujući i Basarabi keramiku, nastali su kao posledica njihovog različitog datovanja¹³. U Karpatском basenu i centralnom Balkanu »kimerijska bronza« se datuje u horizont Ha B3, što bi začilo u kraj VIII veka pre nove ere. Među najranije konjaničke rekvizite »kimerijskog« porekla u jugoslovenskom Podunavlju i centralnom Balkanu spadaju nalazi iz ostava u Šaregradu, Janjevu, Žirovnica i dr.¹⁴ Za hronološki odnos između ove vrste nalaza i Basarabi keramike, uključujući i onu koja je ukrašavana figuralnim motivima, značajna je ostava iz Šaregrada koja pored bronzanih psalija sadrži i ukrase za kosu koji su jedino još poznati iz grupe grobnice na Gomolavi¹⁵. Ova grobnica je pouzdano, na osnovu keramičkih nalaza, datovana u prvu fazu bosutske kulture, znači pre nego što se Basarabi keramika pojavljuje na ovom prostoru. Na osnovu ovih podataka i keramiku o kojoj je bilo reči u ovom radu, treba staviti u nešto poznije vreme (Ha C), odnosno najranije u početku VII veka pre nove ere. Predstava konja na keramici (pogotovo konja i jahača) mogla bi da se poveže sa prodorom »konjaničkih naroda«, najpre Kimeraca a zatim i Skita u Karpatски basen i na Balkan.

Napomena: U međuvremenu dobili smo podatak da su prilikom istraživanja na Vajugi-Pesak (Đerdap) nađeni jedna zdela i jedno dno posude na kojima je predstavljena stilizovana ptica, na način kako je to uobičajeno na Basarabi keramici. Posebno je karakterističan fragmenat dna posude (verovatno zdele), na čijem se unutarnjem delu nalaze heraldički raspoređene dve ptice sa povijenim repom, na način kako to srećemo na keramici sa bosutske Gradine (Sl. 26).

¹³ G. Kossak, *Kimmerische Bronzen*, Gabrovčev zbornik, Ljubljana 1980, 109 i d. i citirana literatura.

¹⁴ N. Tasić, *Balkanica II*, 1971, 44 i d.; Isti, *Jugoslovensko Podunavlje od indoevropske seobe do prodora Skita*, Beograd 1983, 111—118.

¹⁵ K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar 1973, 185, T. 130 B, 10—11; T. 131/2, 4; N. Tasić, *Nalazi gvozdenog doba na Gomolavi*, Rad vojvođanskih muzeja 21—22, 105, Sl. 51, 53, 57.

ANTHROPOMORPHE, ZOOMORPHE UND ORNITHOMORPHE FIGUREN AUF DER BASARABI-KERAMIK

Zusammenfassung

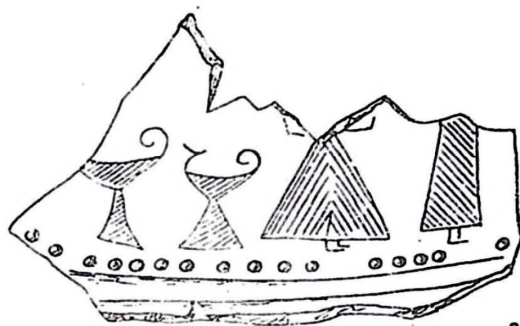
Auf der Basarabi-Keramik treten neben den charakteristischen Ornamenten in der S-Motiv-Technik oder der laufenden Spirale, als Gefässschmuck auch figurale Darstellungen von Tieren, Vögeln und Menschen auf. Diese Erscheinung ist aus zwei Gründen bedeutend, weshalb sie auch in diesem Artikel bearbeitet wird. Erstens, da sie auf einem grossen Raum vom rumänischen Donaugebiet im Osten bis Sopron an der ungarisch-österreichischen Grenze auftritt und zweitens, da dies eine sehr kurzlebige Erscheinung in der Stilentwicklung ist, welche Bedeutung hat für die Schaffung relativ-chronologischer Beziehungen zahlreicher Kulturen und Fundstellen, an denen wir sie antreffen. Hier werden alle drei Motive vorgestellt: Darstellungen von Menschen, Tieren und Vögeln. Als bedeutende, werden die Menschenfiguren auf der Keramik hervorgehoben (Ödenburg/Szopron) sodann Pferdefiguren und zuletzt Sumpfvögel. Das erste Mal treffen wir in den Kulturen der älteren Eisenzeit auf eine Art von »Genre«-Szenen (Frau die Hühner füttert) und Figuren in Bewegung (Pferd im Lauf).

Von den Fundstellen mit figürlichen Darstellungen auf der Keramik, nimmt Gradina am Bosut bei Šid eine besonders wichtige Stellung ein, da hier das Material stratigraphisch präzise festgelegt werden konnte. Ausserdem ist das die einzige Siedlung, in der solche Keramik gefunden wurde, während die übrigen Funde zum Grabinventar gehören (Tumuli in Basarabi, Fundstellen in Sopron usw.). Das keramische Material des Basarabistils gemeinsam mit jenem auf dem sich figürliche Darstellungen finden, fällt in die Ha C-Periode und könnte mit der Anwesenheit eines »Reitervolks« im Karpathenbecken und auf dem Zentralbalkan in Verbindung gebracht werden.

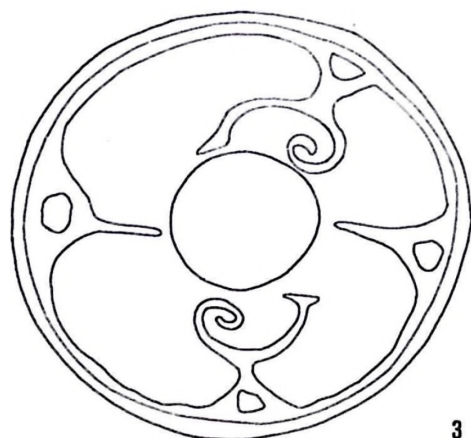

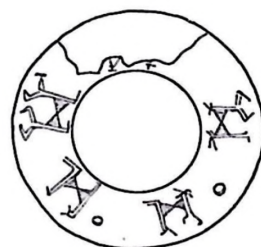
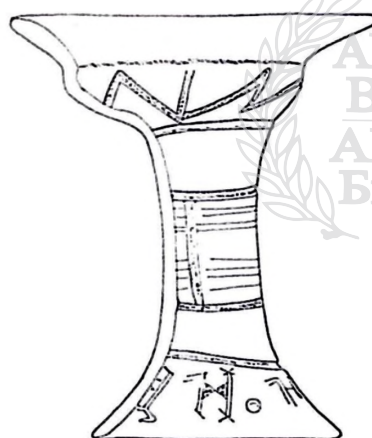
1

2

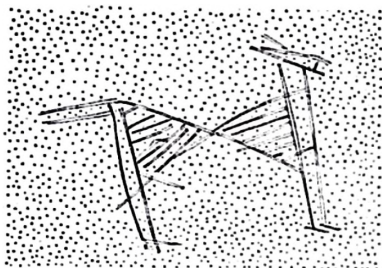
3

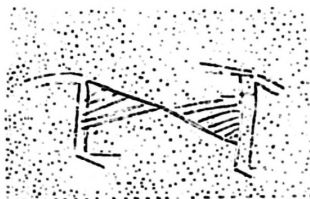
4

Zoomorfne i antropomorfne predstave na keramici iz Sopron-a (sl. 1 i 2), sa Bosuta (sl.3) i Basarabi-a (sl. 4).

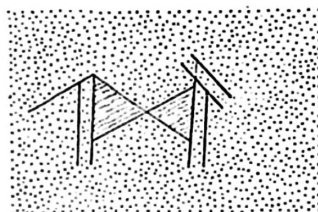
T. II

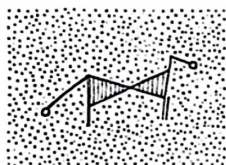
5

6

7

8

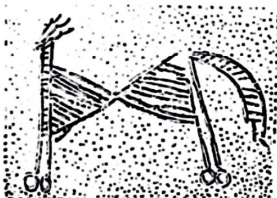
9

10

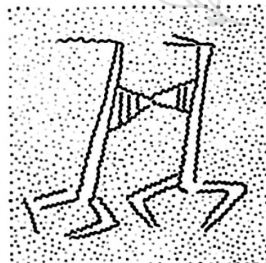
11

12

13

14

Predstava konja (?) na keramici iz Soprona (sl. 9, 12, 13), Gradine na Bosutu (sl. 5, 6, 10), Basarabi-a (sl. 11, 14), Poiana-e (sl. 7, 8).

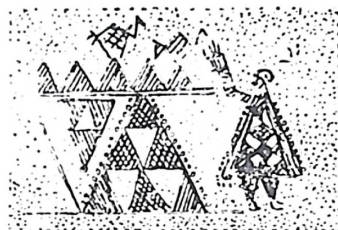
T. III

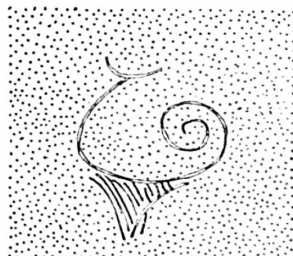
15

16

17

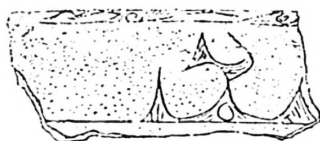
18

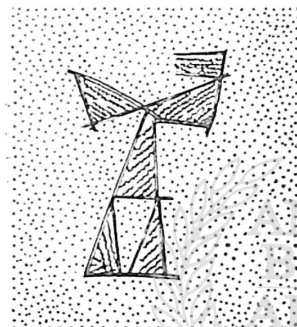
19

20

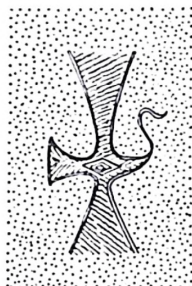
21

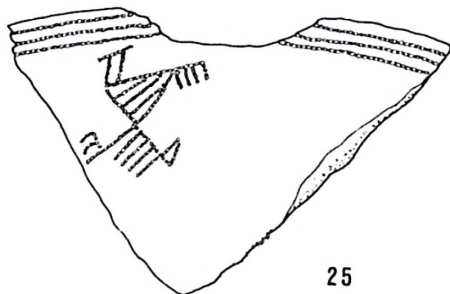
22

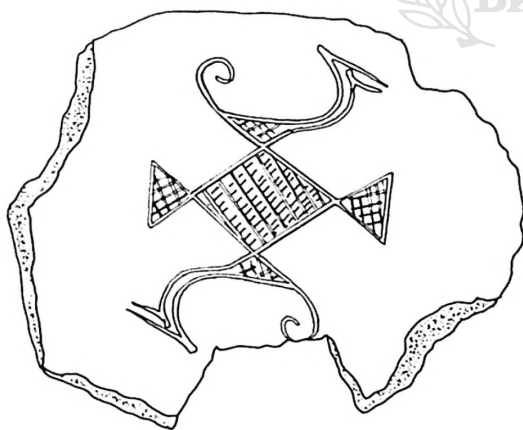
23

24

25

26

Ornitomorfne i antropomorfne figure na keramici iz Soprona (sl. 15, 16, 17, 19), sa Bosuta (sl. 18, 20, 21), Bistret-a (sl. 22), Iernut-a (sl. 23—24), An, Svojnovo kod Svetozareva (sl. 25) i Vajuga-Pesak (sl. 26).